

Кравченко М.В.,
д. н. держ. упр., проф., професор кафедри публічного управління,
адміністрування та соціальної роботи
Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика,
м. Київ

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК БАЗИС ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення прав, свобод і гарантій соціального захисту людей з інвалідністю нині ґрунтується на соціальній моделі, де максимально можлива інтеграція в суспільне життя та інклюзія. Працевлаштування стає наріжним каменем соціальної безпеки. В умовах повномасштабного вторгнення проблема працевлаштування осіб з інвалідністю загострилася та набула нового виміру, збільшилося коло осіб як серед цивільного населення, так і ветеранів. На даний час немає точних статистичних даних щодо інвалідизації людей саме внаслідок збройної агресії, але достеменно відомо, що за 30 років чисельність зазначеної категорії майже подвоїлася і станом на початок 2022 складала 2,726 млн. осіб, у т.ч. 207,2 тис. осіб з I групою інвалідності, 886,7 тис. осіб з II групою, 1469,7 тис. осіб з III групою та 162,2 тис. дітей з інвалідністю [1]. Очевидно, що кількість осіб із інвалідністю за роки війни збільшилася в рази як серед військових, так і цивільного населення.

Варто зазначити, що до 2022р. було працевлаштовано лише 16 % працездатних осіб з інвалідністю, що в 2-3 рази менше від інших країн (у США – 30% від загальної кількості осіб з інвалідністю, у Великій Британії – 40%, Італії – 55%, Швеції – 60%) [2]. Зазвичай людям з інвалідністю пропонують низькокваліфіковану та малооплачувану роботу, що в сучасній реальності є неприйнятним. Саме проблеми з пошуком посиленої за станом здоров'я роботи різко знижує особистісне самоприйняття людини, посилюється усвідомлення власної нереалізованості, соціальної незатребуваності та маргіналізації в суспільстві, особливо коли набуття інвалідності відбулося в результаті воєнних дій і людина раптово опинилася в абсолютно нових для себе умовах.

Провідна ідея в контексті сучасних підходів полягає в тому, що право на працю - це природне право людини, а прямим обов'язком держави та суспільства є створення особливих умов для тих громадян, хто за станом здоров'я може і хоче працювати, маючи інвалідність. Конституція України у статті 43 визначає кожному і кожній право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вільно обирає людина або на яку вільно погоджується [3]. Важливим державним документом щодо недискримінаційної зайнятості осіб з інвалідністю та культури поваги до їх прав і потреб, є Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [4]. Реалізація Стратегії передбачає посилення гарантій права на працю для осіб з інвалідністю та забезпечення розумного пристосування робочих місць для них, їх супровід на робочому місці. Держава також зобов'язана усунути прояви нетерпимості та соціальної стигматизації, несправедливе або дискримінаційне ставлення, які можуть виникати у роботодавців та членів трудового колективу, коли вони працюють разом із особою з інвалідністю.

Працевлаштування людей з інвалідністю відбувається з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії, індивідуальних здібностей та можливості роботодавця адаптувати робоче місце для працівника з інвалідністю, створити доступні для його стану здоров'я професійно-виробничі умови, безпеку та гігієну праці. Встановлений норматив робочих місць для працевлаштування людей з інвалідністю, який розповсюджується на підприємства, установи, організації різних форм власності. Квота складає 4 % середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб - у кількості одного робочого місця [5]. У разі незабезпечення виконання нормативу робочих місць роботодавці сплачують адміністративно-господарські санкції. Суми санкцій та пені надходять до державного бюджету і мають цільове призначення.

Ключовою проблемою залишається небажання значної частини роботодавців працевлаштовувати осіб з інвалідністю, що пов'язано з їх низьким рівнем соціальної відповідальності, недостатньою обізнаністю стосовно державної допомоги, яку вони можуть отримати на створення робочих місць та

спотворене уявлення щодо складності адаптації умов праці. Тому роботодавцям простіше сплатити адміністративно-господарські санкції, ніж забезпечити зазначених осіб робочими місцями. Водночас держава створила правові умови для вирішення цієї проблеми. Зокрема, всім роботодавцям за кошти Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю (далі - Фонд) надається [6]: цільова позика (на поворотній основі із строком повернення до трьох років) на створення робочих місць, призначених для працевлаштування осіб з інвалідністю; дотація на створення спеціальних робочих місць для працевлаштування тим особам, які зареєстровані у державній службі зайнятості як безробітні; фінансова допомога на безповоротній основі для створення спеціальних робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю.

Також для підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю надається фінансова допомога на безповоротній і поворотній основі на: технічне оснащення діючих робочих місць; технічне переоснащення виробництва для створення додаткових робочих місць; створення на робочому місці належних санітарно-гігієнічних, виробничих і технічних умов згідно з індивідуальною програмою реабілітації особи з інвалідністю. При цьому фінансова допомога на поворотній основі та цільова позика є безвідсотковими і надаються зі строком повернення до трьох років, у разі наявності хоча б однієї з таких підстав: виконання нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю та отримання у році звернення фінансової допомоги на безповоротній основі або сплати суми адміністративно-господарських санкцій та пені. Важливо, що робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, створені за рахунок коштів наданої відділенням Фонду фінансової допомоги або цільової позики, не можуть бути скорочені протягом трьох років з дати завершення виконання умов договору про надання фінансової допомоги або цільової позики [6].

На наш погляд, вирішення проблеми працевлаштування та зайнятості передбачає розширення суб'єктності через ширше залучення ресурсів громад, громадських та інших недержавних організацій, міжнародних партнерів, благодійних фондів, приватних рекрутингових агенцій, заохочення їх до створення умов, необхідних для навчання, здобуття освіти, професійної

підготовки і перепідготовки за місцем проживання людини з інвалідністю. Вважаємо, що доцільно застосовувати закордонний досвід забезпечення реалізації особами з інвалідністю права на працю, який передбачає ведення активної роз'яснювальної роботи для зниження рівня стигматизації та дискримінації, у т.ч. і на робочому місці в трудовому колективі, формування у суспільстві культури прийняття і сприйняття, а також тісну співпрацю громадського сектору з державою. Важливо здійснювати грошові виплати за прийняття на роботу осіб з інвалідністю понад мінімальну квоту; надавати дотації та субсидії на заробітну плату працюючих осіб з інвалідністю, на облаштування робочих місць для них, а також додаткові пільги, зокрема пільги при сплаті внесків на соціальне страхування [2].

Таким чином, працевлаштування людей з інвалідністю як базис їх соціальної безпеки, є важливим напрямом публічної політики в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Кравченко М.В. Політика соціального захисту осіб з інвалідністю в умовах війни. Наукові перспективи №7 (49). 2024. - С.367-380.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Розпорядження КМУ від 12 серпня 2022 р. N 752-р «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022 - 2024 роки». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR220752>
5. Закон України „Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
6. Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. URL: <https://www.ispf.gov.ua/>